

καθολικὸν γενικότερον τῶν μέχρι τοῦδε μεγάλων φιλοσοφικῶν συστημάτων.

§ 2.

II φιλοσοφία.

Διάφοροι τῆς φιλοσοφίας δύναις. — "Εργον τοῦ ιστοριογράφου τῆς φιλοσοφίας. — Ορισμὸς τῆς φιλοσοφίας. — Διαφορὰ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν.

(Ἵ) μόνον δὲ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας στερεῖται σημασίας ὀκρισθῆσαι ὠρισμένης καὶ σταθερῶς ὅμοιας, ἀλλὰς καὶ τὸ πρᾶγμα. "Διπερ
ἡδὲ καθόλου ἡ ὀλοριστικὴ τῆς γλωσσικῆς τοῦ δινόμικτος χρήσεως ἐμφαίνει πάντοτε τὴν ἀθεβαϊστητον τοῦ διὸ τοῦ δινόμικτος δηλούμενου πρόγριτος, οὗτῳ συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα. Τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας καθιορίζεται, ὡς εἴδομεν, βαθύτερὸν μόνον καὶ κατ' ὀλίγον, ἀλλὰς καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία μόνον βαθύτερὸν προέκυψεν ὡς ἴδιαιτέρᾳ μορφῇ τοῦ διανοητικοῦ βίου. Καθὸ δὲ βαθύτερον κυρίνεται τὸ ὄνομα μεταξὺ στενωτέρως καὶ εὐρυτέρως σημασίας, κατὰ τὸν αὐτὸν βαθύτερον κυρίνεται καὶ ἡ φιλοσοφία μεταξὺ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς ἐν ὠρισμένῳ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ καὶ τῆς ἀναρμίζεως μετὰ πάντοτειδῶν στοιχείων ἀλλιοτρίων αὐτῆς. Ή πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία εύρισκεται ἔτι ἐν μέρει μετὰ μιθολογικῶν ἀντιλήψεων συμπεφυκυῖα, καὶ αὐτῷ δ' ἔτι τῷ Ηλάτωνι ὁ μῆνος ἀποικίνει ἀνάγκη. Λπὸ δὲ τῆς ἐμφανίσεως τῆς νέας Ηὐθυγορείου φιλοσοφίας ἡ πιλινθεῖκή θεολογία τηλικαύτην ἐκπίπτο δύναμιν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας, ὥστε αὐτῇ δὲν θέλει νὰ ἦ ἀλλοτι ἡ ἔξιγγήτων τῶν θεολογικῶν παραδόσεων. Μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ζητήσεων συνεδέθησαν παρὰ τοῖς Ηὐθυγορείοις, τοῖς Σοφισταῖς, τῷ Σωκράτει, τοῖς Κυνικοῖς καὶ τοῖς Κυρηναϊκοῖς πρακτικὴ τάσεις, ἃς καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀνδρες οὐδέποτε διακρίνουσιν ἡπὸ τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν, (τ) Ηλάτων ακταλογίζεται ἐξ ἵπου εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡθικὴν ἐνέργειαν ὥσπερ καὶ τὴν γνῶσιν. Έν δὲ τοῖς μετὰ τὴν Ἀριστοτέλειν γράμναις ἡ φιλοσοφία θεωρεῖται μονομερῶς κατὰ τὴν πρακτικὴν μόνον ὅψεις αὐτῆς καὶ διὸ τοῦτο ταυτίζεται πρὸς τὴν ἡθικὴν μάρτυρασιν καὶ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν.

Τελευτῶντες ἐγγράψαν αἱ "Ἑλλήνες ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τοὺς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, ἀλλὰς τοῦτο ἐγίνετο βαθύτερὸν μόνον καὶ

ἀπελῶς πάντοτε. Ή φιλοσοφίας ἔμενεν διέποντε πορ' κύτος αὐτοῦ μήνην τὸ ἐνιαυτὸν σῆματον, εἰς δὲ κακταλήγουσι πᾶσαι καὶ ἐπιστημονικαὶ τάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχῆθεν πάσας ταύτας περιλαμβάνον ὅλον. Τὸ ίδικόν τῷ "Ἐλληνι αἰσθητική πόρος τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος δὲν ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ μένῃ ἐν τῇ μερικῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ· καὶ καὶ γνώσεις δ' αὐτοῦ εἰσὶ κατ' ἀρχὰς τόσον ἐνδεεῖς, ὥστε πολλῷ ἡμῶν διεγόντερον δεσμεύουσιν αὐτὸν ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν καθ' ἑκατέρα. Διὸ τούτῳ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ βλέμμα αὐτοῦ στρέφεται πρὸς τὴν σύνολον τῶν ὄντων καὶ μόνον σμικρὸν καὶ κατ' οὐλίγον ἀπέσπασεν ἐκ τῆς καθηλεκτικῆς ταύτης ἐπιστήμης τοὺς ίδιοτέρους αὐτῆς κλάδους. Καὶ κύνης ἔτι δὲ Πλάστων ὡς ἐπιστήματος ἐν ἀκριβεῖ τῆς λέξεως ἐκδιογῇ ζητηγούμενος μόνον τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς μαθηματικῆς· καὶ αὐτῶν δὲ τούτων ἀπαιτεῖ τοικύτην προγραμματίζειν, ὥστε νὰ ιστῶνται μέρος τῆς φιλοσοφίας. Καὶ δὲ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν φιλοσοφίαν καταλέγει τό τε μαθηματικὸν καὶ τὸ περὶ τὴν φύσιν ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ζητήσεις καίπερ εἰσερχομένης βαθύτερη εἰς τὴν εὑριστάτην καὶ περιεκτικωτάτην παρατηρήσειν τῶν καθ' ἑκατέρα. Ήν τῷ "Ἀλεξανδρειατικῇ περιόδῳ κατὰ πρῶτον ἐξίκοντο καὶ ἐπιψέρινος ἐπιστῆμας εἰς αὐτοτελῆ οὐνόπτευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις βλέπομεν ἔτι οὐ μόνον ἐν τῇ Ηεροπατητικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Στοικικῇ σχολῇ μέγα πλῆθος συφῶν γνώσεων καὶ ἐμπειρικῶν ἀντιλήψεων συνυφασμένων μετὸς φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν κατὰ τρόπουν σύγχυσιν ταῦλλακτικὶς προκαλοῦντα. Ή ἐκλεκτικὴ φιλοσοφίκ τῶν "Ιωνικῶν γράμμων περιορίζει μὲν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς προσοχὴν ἐν τοῖς πρακτικοῖς σπουδαῖοις ζητήμασι, κατὰ τὴν προγραμματίζειν δὲ θύμος κύτουν πρέργατα καὶ αὕτη ὡς ἡ μετὰ ταῦτα Σκέψις ἀπὸ τῆς πορφῆς περιλαμβάνει.

Εἰ καὶ δὲ ίδρυτης τῆς νέας Πλατωνικῆς φιλοσοφίκ περιορίζεται αὐστηρότερον ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ζητήσει καθ' ἑκατέρην, ή τριτὴν ἡμίας αὐτοῦ ἀποκλίνουσα πρὸς τὰς μεγάλας αὐθεντίκες τῶν προγενεστέρων χρόνων. λεληθότως πως διπεριπλήρου κυριολεκτικῆς ἑκατέρην πορφού φόρτου.

"Απὸ δὲ τῶν πρώτων μ.. Χ. σιώνων καθ' ὅλον τὸν μέσον κίσσην ἀπόλλυσιν ἔντελῶς ή φιλοσοφία τὴν αὐθιμπαρξίαν αὐτῆς καὶ ή φιλοσοφικὴ διανόησις πορὰ τοῖς Χριστιανοῖς, τοῖς "Ἄρωφι καὶ τοῖς "Ιουδαίοις δὲν ἀσκεῖται πλέον ὡς αὐτοτελῆς ἐπιστήμη, ἀλλ' ὡς ὅργανη

τῆς θεολογίας πρὸς ὑπεράσπισιν, διασάφησιν καὶ ἐπιστημονικὴν διατύπωσιν τῶν ὀρχῶν τῆς θρησκείας τῇ βοηθείᾳ τῆς ὀρχούσας φιλοσοφίας.

Ἄλλος καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν χειροφετηθεῖσκ ἀπὸ τῆς θεολογικῆς αὐθεντίας ἡ φιλοσοφία καὶ τὴν ἴδιαν ἀνακτησιμένη αὐτοτέλειαν δὲν παρίσταται κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς μέχρι τῶν καὶ ἡμᾶς χρήνων διατηροῦσα σταθερῶς ὠρισμένα δρις, ἀλλὰ ὅτε μὲν ἐκτείνονται ταῦτα ἐπὶ τὸ εὐρύτατον, καταλεγομένων εἰς τὴν «νέαν φιλοσοφίαν» οὖν μόνον τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς φυσικῆς πειραματικῆς καὶ τῆς γεωμετρικῆς καὶ τῆς ἀλλήλης ιατρικῆς, καὶ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς ἀστρονομίκης μέχρι καὶ ἐντελῶς πρακτικῶν δεξιοτήτων, οἷον τῆς γεωτεκνίας, τῆς διορθώσεως τῶν τηλεσκοπείων καὶ τῆς παραγκευῆς τῶν ακτικλήλων πρὸς τοῦτο ὄλων, ὅτε δὲ πάλιν συστέλλονται ἐπὶ τὸ στενόταττον χωριζομένων ἐντελῶς τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀντιτιθεμένων μάλιστα πρὸς αὐτήν, ὡς τοῦτο συμβαίνει π. χ. παρὰ τῷ Φιχθίῳ, τῷ Σελλιγγίῳ καὶ τῷ Πέγέλῳ, οἵτινές εἰσιν ἀδιστάχτως πεπειραμένοι, ὅτι δύνανται διὰ νέας μεθόδου δικνούστεως καθορᾶντες λογικῆς νὸς παραγάγωσιν ἀνευ τῆς βοηθείας τῆς πείρας καὶ τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν σύστημα ἀπολύτου γνῶσεως τῶν ὄντων. "Ἄλλοτε δὲ πάλιν τὰ ὄρια τῆς φιλοσοφίας περιορίζονται ἐντὸς κύκλων τοῦ ἐπιστημοῦ ὄλως ἀντιθέτων καὶ παντελῶς ἔλληλους ἀποκλειόντων ὡς ἐν τῇ θετικῇ λεγομένῃ φιλοσοφικῇ δικυρήσει καὶ τῇ μητικῇ.

"Ἄν λοιπὸν ἥθελομεν νὸς παραλάβωμεν ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας πάντα ἢ, τι παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσι φιλοσοφίας καλεῖται ἢ ἐν φιλοσοφικαῖς συγγραφαῖς ἀπαντᾶ, ν' ἀποκλείσωμεν δ' αὐτῆς πᾶν ἢ, τι δὲν φέρει δικρούδην τὸ ὄντα τῆς φιλοσοφίας, φανερὸν ὅτι οὐ περιεγράφομεν τὰ ὄρια τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν τοῦτο μὲ λίγην στενά, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα λίγην εὑρέσι.

"Ἄν δὲ ταῦνοντίον πρέπει νὸς παραπταθῆ τὸ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον καὶ ἐπιτί ἐτε ὄντα δέστηται οὕτως εἴτε μή, ζητεῖται τότε, τίνας εἰσὶ τὰ γνωρίσματα, δι' ἓν οὐδὲ δικρίνωμεν τὸ φιλοσοφικὸν ἀπὸ τοῦ μή φιλοσοφικοῦ : Εὔδηλον ὅτι τὰ γνωρίσματα ταῦτα πρέπει νὸς ζητηθῆσι μόνον ἐν τῇ ἐντολῇ τῆς φιλοσοφίας. 'Ἄλλο' ἡ ἔννοια αὗτη,

μεταβαθλούμενων τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τῶν καὶ ἔκπτων φιλοσόφων καὶ τῶν χρονικῶν περιόδων, συμμεταβάλλεται ἅμα καὶ αὕτη οὐτὸς τὸ μέτρον δὲ τῆς μεταβολῆς ταύτης φαίνεται ἀναγκαῖον νὰ μεταβάλληται καὶ ἡ ἔκτασις ἐκείνου, ὅπερ ἡ τῆς φιλοσοφίας ἴστορία παραχλωβάνει εἰς τὸν κύκλον αὐτῆς. Τοῦτο δὲ καίται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δυνάμεις ν' ἀποφύγωμεν, πάντων δ' ἕκαστα, εὖν μὴ ἀφορμώμεις ἀπὸ ἐννοιῶν στοχίερῶν, οὐλλαγῆς πάσφων ἐντυπώσεων καὶ σορίστων ἵσως δὲ καὶ ἀντιφρακτικῶν δυζῶν, εὖν καταλείπωμεν εἰς τὸ σκοτεινὸν ἴστορικὸν συναίσθημας ἐκάπεττον τῆς φιλοσοφίας ἴστοριογράφου νὰ παραλαμβάνῃ ἐν τῇ ἐκθέσει κύτου καὶ ν' ἀποκλείῃ αὐτῆς κατὰ τὸ δοκοῦν ὃσον ἂν αὐτὸς θέλῃ. Διῆται ὅσπερ μεταβάλλονται αἱ φιλοσοφικαὶ ἔννοιαι, οὕτω καὶ πατὴν μείζονα μάλιστα βαθμὸν πάσχουσι τοῦτο αἱ προποπτικαὶ ἐκάπεττα ἐντυπώσεις. Ἐὰν δὲ διὰ τὸ ἐπισφράξεις τῆς μεθόδου ταύτης θελήσωμεν ν' ἀντεχώμεθα τοῦ μόνου ἡμῖν ὑπολειπούμενου, τῆς συφῆς δηλῶν ἡτοι παραδόσεως, οὐδεμίαν τοῦ πράγματος διέρθωσιν ἐπιφέρομεν. Ήλικαὶ ἐνστάσεως ἄρα ἐκείνης τόσον μόνον ἔπειται, ὅτι βάσιν τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν διφείλομεν νὰ ὑποβάλλωμεν θεωρίαν περὶ τῆς φύσεως τῆς φιλοσοφίας ὡς οἶόν τε ὅρθην καὶ περιεκτικήν. Ταύτην δὲ δυνάμεις νὰ εὑρωμεν ἐντὸς τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης. Ήλικαὶ μόνη δύνανται νὰ ὑπάρχωσι δεδομένα τὰ πορίσματα ἐρεύνης, τοῦ σκοποῦ ταύτων καταστοχαζούμενης.

Συνῳδὸς τούτοις θεωροῦμεν τὴν φιλοσοφίαν καθίλλου μὲν παλικάρις νοητικὴν ἐνέργειαν, καθ' ἓν μόνον περὶ γνώσεως πρόκειται, καὶ ὑπακλείομεν ἐπομένως ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἴστορικῆς αὐτῆς πάσας τὰς πρακτικὰς ἢ καλλιτεχνικὰς τάσεις καὶ ἐκπατέται τα καὶ ἀν μὴ συνέχωνται αὔται μετά τινος ὥρισμένης περὶ κίνηματος θεωρίας. Ορίζομεν δ' εἴτα τὴν φιλοσοφίαν ἀκριβέστερον ὡς ἐπιστήμην καὶ ἐνορῶμεν ἐν αὐτῇ οὐ μόνον νόησιν καθίλλου ὡλλαγῆς ἀκριβέστερον μεθοδικὴν νόησιν, δ' ἐστι νόησιν, σκοποῦσκην μετὰ συνειδήσεως λαρυγκὴν τῶν ὅντων γνῶσιν, καὶ δισκρίνομεν αὐτὴν διὰ τοῦ γνωρίσματος τούτου ἀπὸ τε τῆς ἀνεπιστήμονος διακονήσεως τοῦ καὶ ἡμέραν μίση καὶ ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ποιητικῆς τοῦ κόσμου ἀντικτύου.

Τέλος δὲ τὴν διαφορὰν τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ὅλων ἐπιστήμην εὑρίσκομεν ἐν τούτῳ, ὅτι αὔται τείνουσι πᾶσαι πρὸς ἐξαρτήσιαν

μερικοῦ τινος κλάδου τοῦ ἐπιστητοῦ, ἡ δὲ φιλοσοφία λαμβάνει πρὸ ὑφίσιλμῶν πάντα τὰ ὄντα ὡς σύγολον, τὰ δὲ καὶ ἔκαστα προσπάθεῖ τὰ κατανοήσῃ ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὸ ὅλον καὶ ἐκ τῶν νόμων τοῦ ὅλου καὶ γὰς παρέστη ἐκυτῇ αὕτως ὀλληλουχίαν πασῶν τῶν γνώσεων. "Οπουλατὸν δύναται ν' ἀποδειχθῆ ὑπάρχουσα ἡ προσπάθεια αὗτη, ἐκεῖ καὶ οὐχὶ περοιτέρῳ φρονοῦμεν ὅτι δικαιούμεθα γὰς ἔκτειναίσιν καὶ τὰ ὄρια, ἐν οἷς ὁφείλει γὰς κινητοὶ τῆς φιλοσοφίας ἡ ἴστορία.

"Πτι δὲ ἡ προσπάθεια αὗτη δὲν ἐμφανίζεται καθιστὰς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ὅτι εύρισκεται πολλαχῶς μετ' ὀλλων στοιχείων ἀναμεμιγμένη παρετηρήσκεμεν τὴν καὶ οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Τοῦτο δὲν πρέπει γὰς καταλύσῃ ἡμῖς τοῦ γὰς ἔξαιρέσιμεν ἐκ τοῦ ὅλου δικαιοητικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου τὸ φέρον τὸν χαρακτῆρα τῆς φιλοσοφίας καὶ γὰς ἔξετάπομεν αὐτὸν καὶ ἐσκυτὸν ἐν τῇ ἴστορικῇ αὐτοῦ ἐμφανίσει. Τύτε δὲ μόνη θὰ περιηργήσθω τοὺς κίνδυνον γὰς διασπάσωμεν διὰ τοιούτου τινὸς περιωρισμοῦ τὴν ὀληθῆ ἴστορικὴν ὀλληλουχίαν, διὰ παρεωρῶμεν τὴν ποικιλότροπον συνύφωναν τοῦ φιλοσοφικοῦ μετὰ τοῦ μὴ φιλοσοφικοῦ στοιχείου, τὸ βασιλικῶν τῆς ἀναπτύξεως, δι' οὖν ἀνυψώθη εἰς αὐτοτέλειαν ἡ ἐπιστήμη, τὴν σπουδαιότητα τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν καθολικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἔξαρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν γενικῶν καταστάσεων. Μὲν δ' ὅμιλος, λαμβανομένων πρὸ ὑφίσιλμῶν τῶν περιπτώσεων τούτων, γίνηται διάκρισις τοῦ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου τῶν συστημάτων ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς παρέργων καὶ μετρήται ἡ σπουδαιότης τοῦ καὶ ἔκαστον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφικῆς ἐννοίας τῷ μέτρῳ τῆς αὐστηρότητος ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας, τοῦτο δὲν ταπειρίγηται ἐξ ἵσου πρὸς τὰ τὰς ἀποιτήσεις τῆς ἴστορικῆς ἀρτιότητος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ὀλιγίας.

"Ιδωμεν δὲ γῦν κατὰ τίνα μέθοδον ἐπεξεργαστέον τὸ ἴστορικὸν τοῦτο ὄλιγόν.

B'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΗΠΡΩΝ ΛΥΤΗΣ

§ 3.

Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.

Ἐργον τῆς φιλοσοφίας.—Ὑποκείμενον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.
—Πῶς διφείλει νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον αὐτῆς ή ἱστορία τῆς φιλοσοφίας.—Δυσχέρειαι αὐτοῦ.—Καταλληλος μέθοδος οὐχὶ ή καθ' Εγελον ἐκ τῶν προτέρων κατασκευή, ἀλλ' ή καθαρᾶς ἱστορικοῦ.—Τρεῖς τρόποι πραγματείας.

Ἡ φιλοσοφία ἔργον ἔχει ν' ἀνερευνήσῃ ἐπιστημονικῶς τοὺς ἐπιχρήτους τῆς γγώσεως καὶ ὑπάρξεως λόγους καὶ νὰ οκτωνύψῃ ποὺ τὸ ὑπάρχον ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς λόγους τούτους. Άλι πρὸς λόγου τούτου τοῦ προβλήματος ἀπόπειραι ἀποτελοῦσι τὴν ὑπουργίαν, περὶ ὁ ἀσχολεῖται τῆς φιλοσοφίας ἡ ἴστηρικ. Ἀποτελοῦσι δὲ τοῦτο, μόνον ἐφ' ὅσον αἱ ἀπόπειραι αὗται συνάπτωνται εἰς μεταξὺ τὸ δόλον, εἰς ἀλληλουχουμένας ἀναπτύξεως σειράς. Η ἴστηρικ τῆς φιλοσοφίας διφείλει νὰ δεῖξῃ, ἐκ ποίων ὀφιρμῶν ἥγιον ή ἀνιζόντων νοῦς εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ζήτησιν ὑπὸ ποῖον τύπῳ ἐνέγκειν κατ'. Ἐργάζας οἱ φιλόσοφοι τὰ προβλήματος αὐτῆς καὶ τίνι τρόπῳ ἐπαγγείλανται νὰ λύσωσι ταῦτα· πῶς ὁ νοῦς τὸν τῷ χρόνῳ εὑρυτέρῳ κείποντες κατέκτητο διανοήσεως χώρας, πῶς εὑρίσκεν κείποντες ὄντας τὸν νὰ προβάλλῃ ἔρωτήματας καὶ νέας νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν ἀπολύτως, καὶ πῶς ἐκ τῆς ποικιλωτάτης ἐπαναλήψεως τῆς ἔργων τοὺς τελείων πᾶσαι αἱ φιλοσοφικὴ θεωρίαι καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συντήματα, ἵνα τὰ μὲν τελειότερον, τὰ δὲ ἀτελέστερον εἰσιν ἡμῖν γνωστά. Οἱρεῖται

έντι λόγῳ τῆς φιλοσοφίας νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφικῆς διανοιήσεως ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν καὶ νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἴστορικῇ αὐτῆς ἀλληλουχίᾳ μετὰ τοσούτης τελειότητος, μεθ' ὅσος ἐπιτρέπει τῶν ἡμετέρων πηγῶν ἡ κατάστασις.

'Ἐπειδὴ λουπὸν ἐνταῦθι πρόκειται περὶ τῆς γνώσεως ἴστορικῶν γεγονότων, ἐπερήμενος αὐτοὺς δὲν παρετηρήσαμεν, διὸ παραδόσεως δὲ ράντινον δύνανται νὰ γένωνται ἡμῖν γνωστά, διὸ τοῦτο ὑφείλει τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας, ὡς πᾶσσα ἴστορία, νὰ ἀρχητοὶ ἀπὸ τῆς συλλογῆς τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων μαρτυριῶν, τῆς βασικοῦ τῆς καταγωγῆς καὶ ἀξιωτιστίας αὐτῶν καὶ τοῦ καθηυτισμοῦ τῶν γεγονότων κατὰ τὰς πηγάς. 'Αλλ' οὐ αὐτοῦ τούτου ἥδη τοῦ προβλήματος ἡ λύσις παρίσταται ἡμῖν ἀδύνατος δινει τῆς ἔξειρέσεως τῆς ἴστορικῆς τῶν γεγονότων ἀλληλουχίας, ἐν ἣ μάνη τὸ καὶ ἔκαστον κατ' ἀκρίβειαν προσδιορίζονται καὶ πληρέσταται πιστοῦνται, ἀφ' ἐκυτοῦ βεβκίως ἔπειτα νοεῖται, ἵτις ἡ κατανίκητις συνθέτου τινὸς ἴστορικοῦ συμβάντος τότε καὶ μόνον ὑπάρχει δυνατή, ὅταν μὴ μόνον παρατάσσονται τὰ μερικὰ γεγονότα κατὰ τὴν σχέσιν τοῦ ἡμικαὶ τὴν τοῦ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ κατανικήται δικαὶ καὶ ἡ αἰτιώδης αὐτῶν σύνδεσις, ὅταν ἔκαστον δῆλος δὴ φκινόμενην ἔνθεν μὲν ἔριψηνεύηται ἐκ τῶν αὐτοῦ αἰτιῶν καὶ συνθηκῶν, ἔνθεν δὲ καταδεικνύηται καὶ ἡ ἐπίδρασις κατοῦ ἐπὶ σύγχρονα καὶ μεθεπόμενα φκινόμενα. 'Αλλ' αἱ δύξαι καὶ τὰ συστήματα, περὶ τῶν καταγίνεται τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας, εἰσὶ κυρίως ὄλιγων ἀνδρῶν ἔργα, καὶ ὡς τοικῦται δέοντας ἐστὶ νὰ ἔξηγηθῶσι τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐμπειρίκης τῶν πρωτουργῶν, ἵτις εἰς σγηματισμὸν αὐτῶν ἔδωκεν ἀφορμήν, τὸ δὲ ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ γκρακτήρως αὐτῶν, ἐκ τῶν πεποιθήσεων, τῶν συμφερόντων καὶ τάσεων, ὃν τῇ ἐπιδράσει ἐσχηματίσθησαν. 'Αλλὰ καὶ οὖς ἡμέτεροι πηγαὶ ἦσαν οὕτως ἐπικρεῖς, ὥστε ἐξ αὐτῶν νὰ κατορθώσωμεν τὴν βιογραφικὴν καὶ ψυχολογικὴν ταύτην τῶν συστημάτων ἐξήγησιν πολλῷ πληρεπέρχοντας ἢ ὅτι πραγματικῶς δυνάμεθα, καὶ τοῦτο πάλιν δὲν οὐκ ἐπίρκει, διότι οὐκ παρείχομεν εἰδήσεις μόνον περὶ τῶν προσεχετάτων λόγων τῶν ἴστορικῶν φκινομένων, τὰς ἀπωτέρας ὅμως τούτων αἰτίας καὶ τὴν περιεκτικωτέραν ἀλληλουχίαν, εἰς ἣν ἀνήκουν, οὐδεμιᾶς οὐκ ἔξινθμεν προσοχῆς. Λί οὐδιλήψεις ἐκάστου τῶν φι-

λυσόφων ἐξαρτώνται πάντοτε, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν κίνητον παρὰ πάντα βαθμόν, ἐκ τοῦ διανοητικοῦ κύκλου, εἴς οὖς ἡ διάνυσις κίνητον τὸν τροφὴν ἀρύεται, καὶ διστις ἔχει ῥοπὴν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν κίνητος ὁσκύτιος· οὐκέτι δὲ καὶ ἡ ιστορικὴ οὐτῶν δρᾶσις ἐξαρτάται ἐκ τούτου. Ήτις οὐδὲν ζῶσι, καὶ εὔρισκουσιν ἐν αὐτοῖς ἀποδογήν. Πρὸς δὲ τούτους δὲν μένουσιν οὐδὲ διοξεσίαι ἔκειναι ἐν τοῖς πρωτουργοῖς κύνην περιαρισμένοι, ἀλλὰ διεκδίδονται καὶ διεκτηροῦνται ἐν σχηματεσσιν καὶ διὰ τοιούτων, οὐδὲν γρατίζεται ἐπιστημονική τις περάσμοις, οὐδὲ μεταγενέστεροι μακριάνουσι παρὰ τῶν προγεγενημένων, προτρέπονται δέ τοις εἰς συμπλήρωσιν, περιστέρῳ δικαιοροφούσιν καὶ διερμηνεύσιν τῶν πορειῶν τῆς τέσσαρτην ἐρεύνης, εἰς προβολὴν νέων ἐρωτημάτων, εἰς ἀναζήτησιν νέων ἀποκρίσεων καὶ μεθόδων. Τὰ φιλοσοφεῖς λεπτίαν αποτίμαται, οὗτον ίδιόρρυθμον καὶ αὐτοτελῆ καὶ θν τοιγάντων οὐτε
ἐμφανίζονται δῆμοι καὶ ὡς μέλη περιεκτικωτέρης τινὸς ιστορικῆς ἀληθουσίας, δύνανται δὲ νὰ νοηθῶσιν ἐντελῶς μίνιαν ἐκ τῆς ἀληθουσίας ταύτης, καὶ διστις πορρωτέρῳ ταύτην περιεκτικωθήσειν, απούτῳ μᾶλλον συνάπτονται τὰ καθ' Ἑκκατὸν εἰς ἐν ἑταῖροι ιστορικοῖς ἀναπτύξεως. Προβάλλεται δὲ ἡρῷαν τότε τὸ ἔργον νὰ ἐργανεύσησην οὐδὲν τὸ διλονέαν ἐκ τῶν καθ' Ἑκκατοντα, εἴς ἓν καὶ ἐξαρτάται. Καὶ δὲ καὶ ταῦτα δι' ἀλλήλων καὶ οὕτω τὸ καθ' Ἑκκατὸν ἐκ τῆς ἑταῖρης. Τούτη δὲ δέν δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ φιλοσοφικῆς τῶν γεγονότων κατεσκευῆς οὐδὲ μόνον διότι τοικύτην ακτηπιεύει δέν δύνεται νὰ πρινέῃ ἐσυτῷ ὡς ὑπόθεσιν ὁ ιστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ διστις ἡταῖρης οὐδίποτε διὰ δύο λόγους. Ηρῶτον μὲν οὐδεὶς πιτεθεὶς οὐδὲ κατηβίσας οὐ προσκτήσηται οὕτῳ τελείων τῆς ἀνθρωπότητος ἔννοιαν, οὐ γνωμίσει οὐδὲν δικριθῶς πάσις τὰς συνθήκας τῆς ιστορικῆς ἡγετεύσεως τῆς τε καὶ νὰ ὑπολογίσηται οὕτῳ τελείως πάντας τῶν ἡταῖρης ἔμμενων τίτλους συνδυασμούς, ὅστε νὰ ἐξαγόργη ἐξ αὐτῶν τὰς ἐν τῷ πείρᾳ ἀμφορεύμένας μερικὰς καταστάσεις καὶ τὴν ἐν γράμμῳ μετεβολὴν τῶν πεπεστόσεων τούτων· εἰτος δὲ ἡ ιστορικὴ πυρείς καθ' ἔννοιαν δέν ἔγει τοικύτην φύσιν, ὅστε νὰ γίνηται ὑπόθεσις ακτηπιεύεται ἐκ τῶν προτέρων, ἢτοι ἀνευ τῆς βοηθείας τῆς πείρας. Δινεῖ δὲ ιστορικὴς κατίτις οὐδὲν διλλογία ἔστιν ἢ τὸ πόρισμα τῆς ἐκευθέρχεται τῶν καθ' Ἑκκατοντας ἀνθρώπων ἐνεργείας. "Οσον δὲ βέβαιον καὶ θν τοιγάντης δέν εἰναι

τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐνεργείᾳ κροτεῖ καθιστικός τις νόμος δι' αὐτῆς ἐκτελουμένος, δῆμος οὐδὲν τῶν ἔργων αὐτῆς οὐδ' αὐτὸς ἔτι τὸ σπουδαιότητα τῆς ἴστορίας φυινόμενη ἐφιηνεύονται τελείως καὶ διὰ διατάξην τὰς λεπτομερείας ἐκ τινας ἀπὸ πάσης πείρας ἀνεξαρτήτου ἀνάγκης. Τὸ πρόσωπα δρῶσιν κατὰ πρώτον διατάξεις τυχείως, τὸ δὲ τυχεῖόν ἐστιν διατάξεις τῆς πεπερασμένης τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως καὶ νοήσεως.

"Ἄγ δέπερ τέλους ἐκ τῆς συναντήσεως, τῆς πάλης καὶ τῆς προστριβῆς τῶν μερικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἀποτελεῖται πρόγραμμα ὅλης τις κανονικής πορείας, οὐ μόνον τὸ καὶ ἔκκοστα τῆς πορείας ταῦτας ἐν σύμβολῳ χρονικῷ σημειών ὑπάρχουσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖς, ἀλλ' οὐδὲ τὸ διάδογμα. 'Ἀναγκαῖος δὲ ὑπάρχουσι πάντας καὶ οὗσον ἀνήκουσιν εἰς τὴν καθιστικὴν πορείαν καὶ τρόπουν τινὰς εἰς τὸν λογικὸν σκελετὸν τῆς ἴστορίας' ἐν τῇ χρονικῇ δὲ δῆμος ἐμφανίσει αὐτῶν τυγχάνουσι πάντας μηλλον ή διττον τυχεῖον. 'Τὸ δὲ ἀναγκαῖον καὶ τὸ τυγχάνον οὕτω στεγῶς μετ' ἀλλήλων εἰσὶ συμπεφυκότε, ὥστε καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ οὐδέποτε ἐντελῆς ἀπὸ ἀλλήλων γενέζονται. 'Μηδεὶς μὲν τὸ ἀναγκαῖον προγραμματοῦται διὰ πλήθους διαχρέσων, ὃν ἔκκοστον ἐδύναντο νὰ νοῇ οἱ καὶ ἄλλοι, τὸ ἀναγκαῖον δηλαδὴ προκύπτει ἐκ τοῦ τυγχάνου· ἐνīεν δὲ τὸ ἡσανημένον βλέμμα δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν τοῖς κατὰ τὸ φυινόμενον τυχείοις δύξαις καὶ πρόξεσι τὸν ἐρυθρὸν μίτον τῆς ἴστορικῆς ἀνάγκης καὶ ἐκ τῆς αὐθικότεον ἐνεργείας τῶν πρὸ ἐκκατόν η γειλίων ἐτῶν ζησάντων δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀναπτυγμῆς καταστάσεις, αἵτινες δρῶσιν ἐρ' ήμερε μετὰ δυνάμεως ἴστορικῆς ἀνάγκης. Τὸ ἐδικφος ἀραι τῆς ἴστορίας ἐστὶ φύσει διάφορον τοῦ τῆς φιλοσοφίας. Η μὲν φιλοσοφίας ὀφείλει νὰ ἐξερευνήτη τὴν φύσιν τῶν ὅντων καὶ τοὺς καθιστικοὺς νόμους τῶν γιγνομένων, η δὲ ἴστορικης ὀφείλει νὰ ἀνέστη ὠρισμένης καὶ ἐν τινι χρόνῳ δεδομέναι φυινόμεναι καὶ νὰ ἐργανεύσῃ κατὰ ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν αὐτῶν συγθηκῶν. 'Ἐκκτέρη μὲν χρήζει τῆς ἐτέρας, οὐδετέρη δὲ δῆμος δύναται νὰ παραγγαλίσῃ η ν' αντικαταστήσῃ τὴν ἐτέραν. Καὶ τῆς φιλοσοφίας δὲ η ἴστορις δὲν δύναται νὰ πουλήσῃται χρῆσιν μεθύδου, ἔχοντας ἐφαρμογὴν μόνον ἐντὸς τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος καὶ ἐν αὐτῷ δὲ ἔτι μόνον ὑπὲρ μεγάλους περιορισμούς.

"Αλλ' οὐδὲ ὁ ἐτερος ἴσχυρισμὸς ὑπάρχει δρῦς, ὅτι δῆλα δὴ η ἴστορικὴ διαδογὴ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἐστὶν η αὐτὴ πρὸς

τὴν λογικὴν διαδοχὴν τῶν ἐννοιῶν, σάτινες ἀποτελοῦσι τὰς θεμελιώδεις τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀρχάς (¹). Ήν τῷ ισχυρισμῷ

(¹) Πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς περιόδου ταύτης ἀνάγκη ν' ἀναδράμομεν εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ιστοριογραφίας τῆς φιλοσοφίας. Ο πολὺς Ἐγέλος ισχυρίσατο, διτὶ καθ' ἓν τέξιν διαδέχονται ἄλλήλας ἐν τῇ λογικῇ καὶ λογικὴ κατηγορίαι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐμφανίζονται καὶ ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἔχοντα ἕκκοστον ἀρχὴν μίαν τῶν λογικῶν κατηγοριῶν. Μὲ π. γ. ἐν τῇ λογικῇ τῷ εἶναι καὶ ἔπειται τὸ γίγνεσθαι καὶ τούτῳ τὸ καθ' αὑτὸν εἴναι, είτα τὸ ποσθν, ποιεῖν κτλ., οὕτω καὶ ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας τὸ πρῶτον φιλοσοφικὸν σύστημα τὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔγειραι τὸν. τὸ δ' ἀμεσῶς ἐπέμενον τὸ γίγνεσθαι καὶ οὕτω καθεξῆται. Ήν δὲ τὸν ἀπογορεύομεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων πᾶν τὸ ἀναρρίφετον εἰς τὴν ἑξατερικὸν αὐτὸν εἶδος καὶ τὴν ἐφερμογήν αὐτούν ἐπὶ τὸ καθ' ἔκκοστον. Λαμβάνομεν τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς λογικῆς ανάτασης ἐκνέπουλαν ἀποταμεύσομεν τὴν λογικὴν πρόδον αὐτὴν καθ' αὐτὴν, οὐ διδομενὸν ἐν κάτιῃ τὴν πρώτην τῶν ιστορικῶν φαινομένων. Τοιαύτης ἀνάγκης ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας κατατίθεται, διανάμεθα δραντακαταστοματικά τοιούτα τοιούτα τοιούτα προστέραχταν. Λετεῖται δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔκδοσι τῆς «Φιλοσοφίας τοῦ νέου Βελλάρη ημέρα τοῦ Κ. Χ. ἐφ. καὶ ὑπὸ διάφορον μορφὴν ἐν τῇ δ' καὶ ε' ἔκδοσι τομηθεῖσαν εἰς τοῦτο τὸ ἀποστολῆς τοῦ ἐν Χριστιανίᾳ καθηγητοῦ κ. Monrad, De νι Ιορκίαν επιτίσην in describenda philosophia historica (Christiania 1860) ἐπιγεγραμμένης. Λαντερόντεις ἡγεμόνεις καὶ ο Schwegler ἐν τῇ ίστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας σελ. 2, κ. ἐφ. Ηέσλεγχεται δ' ἀπότετονεις οιστημάτης οὗτος τοῦ Ἐγέλου διά τε τῶν ἀντικείμενον λόγουν καὶ διά τοις ἀντικείμενον.

Α'. Οι πρότασις τοῦ Ἐγέλου προϋποτίθεσιν ὅτι ἐν τῇ ιστορίᾳ πράξεις ή κάτια καὶ ἐν τῇ λογικῇ ἀνάγκη, ἀλλ' ή προϋπόθεσις αὐτῇ δὲν συγρίζεται ἀπὸ τῶν αρχαρχιμάτων: διέτι ή ιστορία δειχνύει μὲν ἐν τῇ γενικῇ αὐτῆς πράξεις τὸ ἀναγκαῖον, καὶ πράξεις δὲ προσώπου ἐλεύθεραι ἐπέκγουσι μετὰ πολλίσι αἰώνιου περιέλθοντο ἀποτελέσματ' ἀναγκαῖα, ὡς προϊόν δ' ὅμως τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τοῦ καθ' ἔκκοστον ἀνθρώπου, τοῦ φέροντος τὸν κλῆρον ἀτελοῦς θουλήσεως καὶ νοῦ πεπεραχθέμενον, οστιν ή ιστορία σύνθετον τι ἀναγκαιότερος καὶ τυγχαίας φορᾶς καὶ διευθίνεται μεταλλιώπῳ ψυχολογικῶν αἰτιῶν ή ὑπὸ λογικῆς ἀνάγκης. Δέν δύνανται οὖτε τῇ ιστορίᾳ γεγονότα νὰ προσαρμοσθῶσιν ὡς ἐπεξηγητικὰ παραδείγματα εἰς λογικὴν τύπον ἐκ τῶν προτέρων, ήτοι ἀνευ τῆς θογόσιας τῆς πείρας, κατεταγμένου.

Β': Λογικὴ καὶ ιστορία τῆς φιλοσοφίας δὲν συμπίπτουσιν ὡς προγνωσθεῖσιν ή ἀπόφανσις τοῦ Ἐγέλου: διέτι ή μὲν λογική ἐκτίθεται τοὺς ὄρους τῆς καθηρᾶς

τούτῳ συγχέονται δύο διαφορώτατα πρόγματα, ή λογική καὶ ἡ ιστορία. Ή μὲν λογική, ὡς ὁ "Ἐγελος ἀντιλαμβάνεται τῆς ἐννοίας αὐτῆς, ἔργον ἔχει νὰ παραστήσῃ τοὺς καθηκόντες τῆς νοήσεως διορισμούς καὶ ἑκατούς, ἢ δὲ τῆς φιλοσοφίας ιστορία τὴν ἐν χρόνῳ ἀνά-

νοήσεως καὶ ἑκατούς, ἢ δὲ τῆς φιλοσοφίας ιστορία τὴν ἐν χρόνῳ ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως. Λαὶ δὲ συνέπειτον, τὸ πριεχόμενον τῶν ὑπὸ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐκτιθεμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων οὐδὲν ἄλλο θάντον ἡ λογική μᾶλλον ὄντολογικοὶ διορισμοί, ὅπερ δὲν ἀληθεύει· διότι τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα οὔτε λογική μόνον εἰσὶν οὔτε ὄντολογία, ἀλλ' ἐπανειλημμέναι ἀπέπειρας πρὸς ἔξηγγον παντὸς τοῦ ὑπάρχοντος, πρὸς κτῆσιν ἐλλόγου τινὸς καθολικῆς περὶ τοῦ παντὸς εἰκόνος.

Γ'. Καὶ κατὰ τὴν μέθοδον διάφορος τυγχάνει οὕτω τῆς λογικῆς ἡ ιστορία τῆς φιλοσοφίας. Διότι ἡ μὲν θεωρητικὴ λογικὴ ὄφειται ἀπὸ τῶν μάλιστα ὑφηρημένων ἐννοιῶν ἵν' ἐντεῦθεν εἰς μᾶλλον συγκεκριμένους διορισμούς καταλήξῃ, ἡ δὲ ιστορία ἀρχεῖται τὰνπαλιν ἀπὸ τῆς ἔξετάσιος τῶν μᾶλλον συγκεκριμένων καὶ ὅτι κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τῆς ἔξιτερικῆς φύσισις, εἴτε δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιορτῆς βαθμηδὸν μόνον καὶ κατ' ὅλιγον εἰς τὰς λογικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἀρχέσσεις.

Δ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος τῆς ἀναπτύξεως τυγχάνει διάφορος ἀλλὰ ἐν ἑκατέρᾳ. Ἡν μὲν τῇ λογικῇ πρόκειται ἀπλοῖς περὶ τῆς ἔσωτερικῆς τῶν ἐννοιῶν σγέσεως, οὐδεὶς δὲ λόγος γίνεται περὶ τῆς χρονικῆς, ἐν δὲ τῇ ιστορίᾳ περὶ τῶν κατὰ τὴν πορείαν τοῦ χρόνου συντελουμένων μεταβολῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοήσι. Ή πρόσδος ἀρχ γίνεται ἐκεῖ μὲν κατὰ τὴν λογικὴν ἀνάγκην, ἥτοι ἐκάστῳ διορισμῷ ἔπειται κατὰ πριῶτον ἐκεῖνος, ὅπτις δι' ὅρθης νοήσεως ἐξ αὐτοῦ ἀναγκάσιος προκύπτει, ἐνταῦθα δὲ τούναντίον κατὰ ψυχολογικοὺς λόγους καὶ ἀνιψιάλιος νῦν μὲν ραγδαῖος πρὸς τὰ πρώτην γιαροῦσα, νῦν δὲ ἐν φανερῷ στατικεύεται ἡ καὶ παλινδρομήτει διατελοῦσα.

Ε'. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς ἀποδεικνύεται οὕτω τοῦ Ἐγέλου ἡ δέξια φευδής, ἀλλ' ἔστι καὶ ιστορικῆς ἐσφαλμένη. Καὶ καθόλου μὲν εἰπεῖν, οὐδὲν φιλοσοφικὸν σύστημα τοιαύτης ἔστι φύσεως, οὐτε νὰ δύνηται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ νὰ ἐκφρασθῇ διά τινος καθηκού λογικοῦ ὅρου, οὐδὲν τῶν προγενεστέρων συστημάτων διεμφρύσθη μόνον κατὰ τὸν νόμον, τῆς λογικῆς προόδου. Καὶ ἀπλῇ παρατήρησις δεικνύει, ὅτι δὲντος ἀδύνατον ἔστι νὰ δεῖξῃ τις τὴν διαδοχὴν τῶν ὅρων τῆς λογικῆς τοῦ Ἐγέλου ἡ ἄλλου τὸν δέξια φευδή τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἔστι καὶ κατὰ προτέρησιν μόνον, Ἡν τῇ ιστορίᾳ τῆς τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφίας, φερ' εἰπεῖν, ἔπειτε τὸ πριῶτον φιλοσοφικὸν σύστημα νὰ ἔχῃ ἀρχὴν τὴν λογικὴν κατηγορίαν τοῦ εἰ ν αι, τὸ δὲ ἀμέσως τούτῳ ἐπέμβαντον τὴν τοῦ γιγνεσθούσαι καὶ οὕτως ἐρεῖται, ὅπερ δημος δέντον ἀληθεύει· διότι ἀρχὴ τῶν πριώτων Ἑλλήνων φιλοσόφων, τῶν ἀρχαίων Ἰωάννων, δὲν ὑπάρχει τὸ εἶναι, οὐδὲ τῶν ἀμέσων τῇ χρόνῳ ἔρ-

πτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. "Λαν ἡ πορεία τῆς ἑτέρης πονέποτε πρὸς τὴν τῆς ἑτέρου, ἡ σύμπτωσις αὕτη οὐκ προϋποτίθεται τοι νογικοῖς μόνον ἢ ἀκριβέστερον ὄντολογίκοι διορισμοὶ ἀποτελοῦσι τὰ κάτιαδε; περιεχόμενην πάντων τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ οὐτε ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορίας οἱ διορισμοὶ αὗτοι προκύπτουσιν εἰς τὰς κάτιαδε ἀφετητοῖς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ, ὡς ἐν τῇ λογικῇ κατασκευῇ τῶν καθηκόντων ἐννοιῶν. 'Αλλὰ δὲν συμβίνει τοῦτο. 'Η φιλοσοφία τούτη οὐκ ἔστι λογική μόνον ἢ ὄντολογίκη, ἀλλ' ἔχει ὑπόθεσιν τὴν τοῦ θείαν καθήλου. Τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα δεικνύουσιν ὅμιλον τὸ σύνδειον τῶν μέχρι τοῦτο γενομένων ὀποπειρῶν πρὸς πορειαίνειν ἐπιστημονικῆς τυνος περὶ κόσμου θεωρίας. 'Ἐπομένως τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν δυνάμειται ν' ἀναγνωρίζων εἰς λογικὰ μόνον κατηγορίας γιατροῖς ν' ἀπογυρινώσωμεν αὐτὴ τὸν ἴδιον γαριζούριον καὶ οὐδὲ διελέγομεν εἰς ἀνοριστίαν. Πρὸς δὲ τούτους ἡ μὲν θεωρητικὴ λογικὴ θεωρεῖται ἀπὸ τῶν μάλιστας ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἵνα ἀπὸ τούτων καταλαβαττίῃ εἰς μάλλον συγκεκριμένους διορισμούς, ἡ δὲ ἱστορικὴ ἀνάτυπη τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως ἀρχεται τὸνάπειλιν ἀπὸ τῆς παραγγελίας τοῦ συγκεκριμένου, κατὰ πρῶτον μὲν τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, εἶτα δὲ καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ μόνον βαθύτατον καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἄγει ἐπειδὴς λογικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἀφκιρέστεις.

'Αλλὰ καὶ ὁ νόμος τῆς ἀναπτύξεως τυγχάνει ὃν ἐν τῇ λογικῇ διάφορος τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. 'Ἡν μὲν τῇ λογικῇ πρίκεται περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν ἐννοιῶν σχέσεως, οὐδὲτε δὲ γίγνεται λόγιος περὶ χρονικῆς σχέσεως αὐτοῦ: ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν αὐτῶν τῷ γρίνῳ τελούμενων μεταβολῶν ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων διεξοւσίαις. 'Η πορεία λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρότερον εἰς τὸ μετερόν διευθίνεται: έστι μὲν ἡ πορεία κλειστικῶς κατὰ λογικὰς ἀρχάς, ἐκάπτω δὲτοι δὲ διαφεύγει ἀπειλεῖται ὁ δυνάμενος νὸς παραχθῆ ἐξ αὐτοῦ διὰ λογικὰς γνώσεως. Ενταῦθα

χομένων Πυθαγορείων τὸ γίγνεσθαι, οὐδὲ τῶν 'Ἑλεκτοί τὸ καθή' καὶ τοι περὶ αὐτῶν Παραλληλισμὸς τις φαίνεται μόνον μεταξὺ 'Ἑλεκτικῆς σχολῆς', ωντοι 'Πυρακλεῖται', τῶν 'Ἄτομικῶν καὶ τῶν κατηγοριῶν εἰναι, γίγνεσθαι, καθή' καὶ τοι περὶ αὐτῶν οὖτις. 'Ἐκ τούτου ὅμως καταφίγεται διτι, ἐξ οὐλήσωμεν τὰ κατηγοριαὶ τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸ λογικὸν σχῆμα τῶν 'Ἑλεκτῶν, πάντων δὲ τοι παραχθῆ οὐ προκύψη.'

δὲ τάναποιν διευθύνεται κατὰ φυλογικὴν ἐλατήρια, ἔκκστος δῆλον ὅτι φιλοσοφοὶ ἐκ τῆς περὸς τῶν προγενεστέρων κληροδοτηθείστης καὶ ἐκάπετη γραμμικὴ περίοδος ἐκ τῆς παραδεδομένης τοῦτῃ διδασκαλίας κατασκευάζουσιν ὅτι ἐπίστανται νὰ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῆς ἀναλόγως τῆς ὑπὸχατῶν κατασκευήσεως τοῦ παραδεδομένου, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς δικαιοσύνης, τῆς πείρας, τῶν γνώσεων, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθημάτων αὗτων. Ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ ἀποτελῆται διάφορον ἐκείνου, ὅπερ ἡμεῖς κατὰ τὰς ἡμετέρας ἀργάς οὐκέτεσκενάζομεν ἐκ τῆς κληρονομίας ἐκείνης. Οὐ μόνον δὲν δύνανται νὰ θεωρήθωσι πάντα τὰ συστήματα ὡς ἀπλατικούς ἀκολουθίας τῶν ἀρμέτων προηγούμεντων, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἴδιας ἐννοίας κομίζουν σύστημα περιποίησται κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὸ περιεγόμενον αὗτοῦ ἐν ταύταις μόνον· διότι τὸ ἐν αὐτοῖς νέον εὑρίσκεται οὔτως, ὅτι πρηματίζεται νέα πεῖρα ἢ ἐκ τῆς ἡδη ἐπιχρυστισμένης ἐξάγονται νέαν ἀργαῖ, τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ στοιχείῳ ἀποδίδοται ἄλλη σημασία, διάφορος τῆς μέχρι τοῦδε.

Οὐ μόνον ἀρεὶ δὲν παραδεχόμεθα τὴν τοῦ Ἱηγέλου ἀρχὴν, ἀλλ' ἐσμὲν καὶ ἡναγκασμένοι νὰ ἴσχυρισθημεν ὅτι οὐδὲν φιλοσοφικὸν σύστημα ἔστι τοιχύτης φύσεως, ὥστε νὰ ἐκφράζηται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ διάτινος κακορητικῆς λογικῆς ἐννοίας, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐπιχρυστίσθη ἐκ τῶν προγενεστέρων μόνον κατὰ τὸν νόμον τῆς λογικῆς προόδου.

Καὶ αὐτὴ δὲ τὰ πρόγραμτα δεικνύουσιν ὅτι παντελῆς ἀδύνατον ἔστι νὰ δειγῇ ἡ ἀκολουθία τῆς τοῦ Ἱηγέλου ἢ οἰκαδήποτε ἄλλης θεωρητικῆς λογικῆς ἐν τῇ δικλογικῇ σειρᾷ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν μόνον. Η ἀπόπειρχ ἀρεὶ αὕτη ἀποδεικνύεται ἐν τε τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐκτελέσει αὐτῆς ἡμικρτημένη· τὸ δὲν αὐτῇ ὀρθὸν ὑπάρχει μόνον ἡ πεποιθήσις περὶ τῆς ἐσωτερικῆς κακονοικήτητος τῆς ἴστορικῆς ἀναπτυξέως.

Ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως δῆλον δὴ ταύτης οὐδερίκης ὑπόρχει ἀνάγκην ἡ ἀποστῆτη τῆς φιλοσοφίας ἡ ἴστορία διὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποπειρᾶς ἐκείνης δὲν ἔγραψεν ἀνάγκην νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν συλλογὴν καὶ τὸν κακορητὸν τῶν παραδόσεων ἢ εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ ἐκείνην πραγματικήν, ὅτις τὰ μὲν καθ' ἔκκστας ἐρμηνεύει ἐκ μεμονωμένων προσώπων, περιστάσεων καὶ ἐπιδράσεων, τὸ δὲ ὅλον καταλείπει ὀνερηθευτον. Γίνη βάσιν τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν πρέπει πάντως ν' ἀποτελέσῃ

·ή ιστορική παράδοσις, ἀλλὰ πεν δ, τι θέλομεν νὰ παρακλέθωμεν εἰς
αὐτὴν πρέπει νὰ περιλαμβάνηται ἀμέσως ἐν τῇ παραδόσει ἢ νὰ συμ-
περοίνηται ἐξ αὐτῆς δε' ὅρθιῶν καὶ ἀσφαλῶν τυλλογισμῶν. 'Αλλ' ὁ
καθορισμὸς τῶν γεγονότων ἔστιν ἀδύνατος ἐφ' ὅσον παρατηροῦμεν αὐτὸς
μερισμένος. 'Η παράδοσίς ἔστι γεγονότος παράδοσις, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ
γεγονός αὐτόν τὸ βασικόν δὲ τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς παραδόσεως, τὴν
διαχύσσει τὰς ἐν αὐτῇ ἀντιφάσεις, τὸ πληρῶσα τὰ πεντὶς αὐτῆς καθί-
σταται ἡμῖν ἀκατόρθωτον, ἐάν μὴ λάβωμεν πρὸ ὄρθικήμων τὴν τυνά-
φετον τῶν καθί' ἔκαστα γεγονότων, τὴν ἀλληλουγίαν τῶν αἰτιῶν καὶ
τῶν ἀποτελεσμάτων, τὴν θέσην τῶν μερῶν ἐν τῷ ήλῳ. 'Ετι δ' ἡτον
δυνάμεθι νὰ νοήσωμεν τὰ γεγονότα ἐκτὸς τῆς ἀλληλουγίας ταύτης
καὶ ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν φύσιν καὶ τὴν ιστορικὴν αὐτῶν τηλεσπίκην.

"Οπου μάλιστα τὴν θλητὴν τῆς ἐκθέσεως ἀποτελεῖσθιν οὐ μόνον μαρμανο-
μέναι διόξεσσαι ἢ συμβόντας τινά, ἀλλ' ἐπιστημονικὴ απαρήγαγε, ἐκεὶ
ἀποτεῖσθι τὸ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις πολλῷ ἐπὶ ζωηρότερην ἢ ἐν
ἄλλοις περιπτώσεσι τὴν περίληψιν τῶν καθί' ἔκαστα εἰς ἐν ήλων.
Αὕτη δ' ἡ ἀποίτησις ἐπικονλαμβάνεται μέχρις οὗ πάντα τὰ καθί' ἔ-
καστον, τὰ ἐκ τῆς παραδόσεως ἡμῖν ὅντα γνωστὰν ἢ εἴς αὐτῆς τημ-
περσανόμενα, ταχθῶσιν εἰς μίαν μεγάλην ἀλληλουγίαν.

'Ανάγκη δέρα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ιστορικῆς παραδόσεως διὸ κα-
θηρῶς ιστορικῆς ὁδοῦ νὰ εὑρεθῶσιν οἱ τε ἥροι, ὑρ' οὐδὲ τὰ ιστο-
ρικὰ γεγονότα συνετελέσθησαν, καὶ τὰ αἴτια, εἴδ' ὃν ταῦτα προ-
ήλθον, ως καὶ ἡ ἐντεῦθεν προκύψασα τυνάρτησις τῶν καθί' ἔκα-
στος. 'Αλλὰ τὰ αἴτια καὶ οἱ ἥροι ἐκεῖνοι δίνονται, ἵνα τηρή-
της ιστορίας τῆς φιλοσοφίας προκειται, ν' ἀναγνοῦσιν εἰς τὰς τά-
ξεις· τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνικῆς μορφώσεως καθίστων ἐν ἐπά-
στηρ χρονικῇ περιόδῳ καὶ παρ' ἐκάστῳ ἔθνει, τὰν ἀπέδρασεν τῶν
προγενεστέρων συστημάτων ἐπὶ τὸ μεγενέστερον καὶ τὴν πρωτοπατικὴν
ἰδιοφύιαν τῶν φιλοσόφων ἐκάστων. Καὶ ἐὰν γένη ταὶ πρᾶται ἀλλήγοιν
τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν περιορισθῆ ἐις τὴν πρωτοπατικὴν ἰδιοφύειν
τῶν φιλοσόφων, λαμβάνει τότε τὴν βιογραφικὴν ἐκείνην καὶ φιλο-
λογικὴν πραγματολογίαν, περὶ τῆς ἐγένετος ἦδη ἀναπέμποντες· ἐάν
δ' ὅμως ἀφοροῦσσαι ἀπὸ τῆς σκέψεως, οὐτὶ ἡ φιλοσοφία ἐκείνη ἐδι-
φας οὐδέκαμον ἀπὸ τῶν διλλιον κεγιωρισμένην καὶ μαρτυρούσην, οὐτὶ ἡν
ἀποτελεῖ ἐν μόνον μέλος τοῦ καθίστων βίου τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἀν-

θρωπότητος, ὅτι κατὰ τὴν γένεσιν, τὴν πρόοδον καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν περιστάσεων, ἐκ τοῦ βαθύμου τῆς γενικῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοίας κοὶ ἐκ τῆς πρόδησης τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, τότε οὐκ ἀποπειραθῆ νὸς κατανοήσῃ αὐτὴν ἐκ τούτων τῶν γενικῶν αὐτῆς καὶ μεγάλην σημασίαν ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως ἔχουσῶν συνθηκῶν. Εὰν δὲ πάλιν θεωρῇ τις ὡς βαρύνουσαν ἐν τῇ πλάστιγγι τὴν συνέχειαν τῆς ἐπιστημονικῆς παραδόσεως, τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν καὶ τὴν ιστορικὴν ἐπ' ἀλλήλας ἐπίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν καὶ συστημάτων, ἐμφανίζεται τῇ φιλοσοφίᾳ ἡ ιστορία ὡς τι αὐτοτελές γεγονός, ἀπὸ ὧρισμένου σημείου ἀρχής ενοντος καὶ κατ' ἐσωτερικοὺς νόμους προχωροῦν, ὥπερ τοσούτῳ βαθύτερον κατανοοῦμεν, ὥστε πληρέστερον ἐπιτυγχάνομεν ν' ἀποδεῖξωμεν ἐν ἑκάστῳ βραδυτέρῳ φαινομένῳ τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν τῶν ἀμέσως προηγηθέντων καὶ ἐπομένως ἐν τῷ ὅλῳ μίαν μετὰ λογικῆς ἀνάγκης τελουμένην ὄντα πτυξίν, ὡς τούτῳ ὁ "Ἐγελος ἐπεχείρησεν. 'Ἄλλ' εἰ καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη τύπῳ μεῖζον τηρήσιν κτᾶται, ὥστε μᾶλλον αὐτοτελῶς ἡ φιλοσοφία ἀναπτύσσεται, ὥμως ἡ τε διεύθυνσις καὶ ὁ τύπος τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως παντὸς γράμμου ὑπόργουσι διὸ τῶν λοιπῶν περιπτώσεων ὡρισμένη. Μόνον ὅτι αἱ περιπτώσεις αὕται κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν διατελοῦσι πρὸς ἀλλήλας οὐγέτης πάντοτε ἐν τῇ αὐτῇ σχέσει, ἀλλὰ νῦν μὲν ὑπεριτχύει ὁ δημιουργικὸς νοῦς ἐξόχων προσώπων, νῦν δὲ ἡ ἐξάρτησις τῆς καθούλου καινωνικῆς παθιδεύσεως. Τῷ ιστοριογράφῳ δρκάποικειται νὲ ἐρευνήσῃ, ποίκιλη σημασία πρέπει ἑκάστοτε νὲ ἀπονέμηται εἰς ἔκκπτον τῶν στοιχείων τούτων ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν ιστορικῶν γεγονότων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐρεύνης τούτης ν' ἀποτελέσῃ εἰκόνα τῆς ιστορικῆς πορείας καὶ τῆς συναφείας τῶν ἀποχριζόντων ταύτην φαινομένων.

§ 4.

II. Ἐλληνικὴ φιλοσοφία.

Τὸ πρόσβλημα, τίνες αἱ πρῶται αἰτίαι, ἐξ ὃν ὁ κύριος καὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος διαρίζεται, ἀπηγγύλησεν ἢδη τὸν ἀνθρώπινον νοῦν